

спільноти і української людини та збільшення ролі індивідуальної ініціативи в історичному процесі; в) тенденція до посилення ролі інтелектуального і ноосферного начала у здійсненні історичного процесу; г) тенденція до зростання ролі креативності (в індивідуальній та колективній життєдіяльності) та інформаційної насиченості поля соціокультурної і міжнаціональної взаємодії; д) тенденція до зміцнення і розширення як індивідуальної, так і колективної суб'єктності українців.

На завершення можна згадати висновки відомих дослідників цивілізацій О. Шпенглера та Б. П. Вишеславцева, у працях яких було доведено, що ті цивілізації, які не мають високих устремлень, в яких людина інтелектуально й духовно не вдосконалюється, мають тенденцію до занепаду.

УДК 316.422(477)

Олександр Мостяєв

Культурно-інтелектуальні перспективи українства в епоху постмодернізації

У контексті європейського цивілізаційного процесу визначаються основні перспективи постмодернізації – завершення постмодерного світоглядного перевороту, інформатизація, зростання ролі традицій та релігії, вироблення універсальних загальнолюдських цінностей, екологізація свідомості. Також простежено її специфіку в Україні, що реалізується у двох напрямках – світоглядно-культурному та інфраструктурному.

Ключові слова: українство, постмодернізація, інформаційне суспільство, загальнолюдські цінності, екологізація.

In an article in the context of European civilization process the key perspectives post-modernization – this is completion of post-modern philosophical revolution, informatization, the growing role of tradition and religion, the development of universal human values, ecological consciousness are identified. It is also traced, that its manifestations are implemented in Ukraine in two directions – ideologically-cultural, and infrastructural.

Keywords: Ukrainians, Post-Modernization, Information society, Human Values, Greening.

На нашу думку, з 90-х рр. ХХ ст. європейська цивілізація переходить до нового циклу піднесення, а занепад модерного суспільства завершився з розпадом СРСР та радянського блоку і починає формуватися нова культура, яка, з одного боку, підсумовує переосмислення неоліків, кризових та руйнівних чинників модерну, а з іншого – шукає нових соціокультурних форм, що можуть стати провідниками становлення нового циклу розвитку європейської цивілізації. Цей процес часто характеризують як *постмодернізацію, але, швидше, ідеться про те, що поки що умовно називають постпостмодернізацією*. Перспективою першого періоду цього циклу буде ступінь трансформацій, рівноцінний до реформації, гуманізму та промислового перевороту, що започаткували цикл розвитку модерну. Йдеться про формування нового типу суспільства, що має іншу матеріальну базу і ментальні характеристики. Доки таке суспільство називають постіндустріальним, інформаційним, технотронним, постмодерним, але його обрії тільки вимальовуються і, вочевидь, майбутні покоління можуть дати йому іншу назву.

У глобальному плані постмодернізаційні процеси відбуваються в найбільш розвинутих країнах світу – суспільствах сталої демократії та високорозвинутої економіки. У цьому вимірі її базовими елементами є транснаціоналізація демократії, яка спирається на ліберальні цінності, глобалізація світових господарсько-економічних і торговельних відносин та плюралізацію ідеологічних, соціальних, культурних, національно-релігійних засад життєдіяльності окремої особи і суспільства загалом [5].

Постмодернізація розвинених суспільств передбачає відмову від акценту на економічну ефективність, бюрократичні структури влади, науковий раціоналізм, що були харак-

1. *Воропаєва Т.* Дослідження фундаментальних і прикладних проблем українознавства крізь призму етнічних, націєтворчих та соціокультурних процесів // Українознавчий альманах. – 2011. – Вип. 3. – С. 57–81. 2. *Воропаєва Т. С.* Ноосферна парадигма цивілізаційного розвитку: ноетичний вимір // Україна у світовій історії. – К.: Українська агенство інформації та друку «Рада», 2014. – № 3 (52). – С. 257–266. 3. *Линн Р.* Интеллект и экономическое развитие / Р. Линн // Психология. Журнал Высшей школы экономики. – 2008. – Т. 5. – № 2. – С. 89–108. 4. *Мовчун А. І., Соловєць Л. О.* У світі етимології / А. І. Мовчун, Л. О. Соловєць. – К.: КІМО, 1998. – 191 с. 5. *Тоффлер Э.* Третья волна / Э. Тоффлер. – М.: АСТ, 2004. – 784 с. 6. *Холодная М. А.* Структурная организация индивидуального интеллекта: дис. ... д-ра психол. наук / М. А. Холодная. – М.: Моск. ун-т, 1990. – 433 с. 7. *Lynn R., Mikk J.* National differences in intelligence and educational attainment / R. Lynn, J. Mikk // Intelligence. – 2007. – № 35. – Р. 115–121.

терні для модернізації, і знаменує перехід до гуманнішого суспільства, де більший простір надається самостійності, різноманіттю та самовиразу особистості [13, с. 179–185].

Завданням суспільного розвитку стає не стабільне економічне зростання як таке (максимізація економічного зростання була завданням попередньої епохи – модерну), а максимізація якості життя. Тому постмодернізація змінює характер базових норм політичного, трудового, релігійного, сімейного, статевого життя. Завдяки цьому відбувається перехід від антропо- та соціоцентризму до універсальності. Це впливає на духовну сферу особистості, в якій нового звучання набувають світогляд, цінності та особистий вибір. Тому вже на рівні індивідуальному виникає нова необхідність, яка набуває різних форм виразу на соціальному: щоб економічний розвиток узгоджувався з культурним [9].

Одним із напрямів його реалізації є *світоглядний переворот постмодерного критицизму*, який є засобом елімінації антигуманних та руйнівних форм модерну. І тому, зокрема, хоча національне стає одним з важливих чинників соціального розвитку, але не може стати таким гегемоном, яким воно було в епоху модерного націоналізму. Результатом впливу постмодерного критицизму стало виключення дегуманізаційних, тоталітарних, етноцентристських, расистських, класоцентричних та інших владних практик.

Культура постмодерну критична щодо епохи модерну, подібно до того, як колись реформація була критичною щодо середньовічної релігійності, критична до дегуманізації епохи модерну – подібну роль у проміжну епоху між середньовіччям і модерном виконували Ренесанс і Гуманізм. Одним із позначень такого критицизму є термін *деконструкція*, під яким спочатку розуміли процедуру аналізу тексту (дискурсу)

з метою показати, яким чином сам він підриває стверджувальну метафізику, руйнує ті ієрархічні позиції, на яких вона ґрунтується [10, с. 280]. Поступово деконструкція починає розглядатись як важливий засіб сучасного мислення, що означає усвідомлення об'єкта деконструкції за допомогою руйнування його провідного стереотипу або включення в новий контекст [1]. Вона виступає як спосіб викриття влади головних ідей людства (наприклад, гегелівської діалектики, емансипації особистості, прогресу, знання як засобу встановлення загального щастя тощо), систем пояснення світу [8].

Інший напрям постмодернізації пов'язаний із трансформацією індустріального суспільства в *інформаційне*. Принципова різниця між модерном і постмодерном убагацьється в тому, що постмодерними є такі суспільства, які нині забезпечують стабільність, життєздатність і розвиток на підставі підходів, що ґрунтуються на інформаційному аналізі і взаємодії на його ґрунті [9].

Цивілізація фактично починає переходити до нового соціального укладу, базованого на технологічному розвитку, перш за все телекомунікацій, і революції в організації й обробці інформації та знань, у котрій провідну роль відіграє комп'ютер. Головним чинником цивілізаційного розвитку та соціальних змін стає інформація, теоретичне знання. Це відбувається на тлі високого рівня розвитку технологій, тісно пов'язаних з ідеальною сферою, зокрема наукою. Це призводить до скорочення робочого часу та зменшення ролі робітника-виробника, заміщення фізичної праці інтелектуальним виробництвом. Тобто, змінюється характер продуктивних сил: процес комп'ютеризації дедалі більше надає людям доступ до надійних джерел інформації, з часом позбавить їх від рутинної праці, забезпечить високий рівень автоматизації виробництва. Тому інформація у своїй кількості та якості дедалі більше стає не тільки засобом здійснення влади, але й умовою свободи – стратегічним ресурсом і чинником цивілізаційного розвитку.

Відповідно все це впливає на зміну якості еліти, яка перетворюється на «еліту знань», відбувається зростання кількості інтелігенції, професіоналів, «технічного класу». Її економічне підґрунтя – кваліфікація, отримана завдяки освіті, а не володіння власністю (успадковану чи набутою завдяки підприємницьким здібностям), і не її політична позиція, котра досягається завдяки підтримці політичних партій або кланів. Тому змінюється і сама сфера виробництва – суспільство від виробництва речей переходить до виробництва послуг, пов'язаних, зокрема, з охороною здоров'я, освітою, дослідженнями, управлінням. Усе це приводить до зростання матеріальних благ і загального покращання життя [3; 4].

З розвитком інформаційного суспільства змінюється характер доступу до інформації для пересічної людини, він стає досить вільним і відкритим. Комп'ютеризація супроводжується *формуванням та розвитком нових світового та національних інформаційних просторів*, який реалізується, зокрема, через формування транснаціональних інформаційних мереж та мережевих співтовариств. У них реалізується кожен вимір індивідуальної ідентичності, особисті цінності та цілі.

На цьому ґрунті формується важлива складова постмодернізації – широкий діалог традицій, релігій, світоглядів, культур загалом. Він має подвійний результат.

З одного боку, відбувається *зростання ролі традицій та релігії*. Проте, йдеться не про їх реанімацію у незмінному вигляді, а про новий синтез. Відкритість потоків інформації

в глобальному культурному просторі створює можливості для індивідуального вибору релігії, цінностей і вподобань відповідно до структури та типу особистості, що, з одного боку, на тлі конкуренції проектів цивілізаційного розвитку зменшує кількість несвідомих прихильників певної національної культури, а з іншого – підвищує якість її адептів, адже індивідуальне підґрунтя національної ідентичності тепер стає підсумком особистої поінформованості та індивідуального вибору, ґрунтованого на знанні та розумінні. Соціальна ідентичність набуває множинного характеру, національна, етнічна, релігійна, політична та інші форми ідентичності та відповідних мотивацій утворюють складний *ієрархічний* комплекс багатокультурного соціуму. Цим своєрідним способом долається суперечність цілей і ціннісних орієнтацій, оскільки вони реалізуються у різних вимірах ідентичностей, по різних напрямках, а стимулом їх розвитку є міжривневий, багатокультурний діалог, актуалізація, переосмислення, узгодження, подолання або зняття суперечностей. Розвинені постмодерні суспільства мають забезпечувати стабільність, життєздатність і розвиток на підставі різних підходів. У таких суспільствах цілі повинні співвідноситись з реальними можливостями людей, а засобами їх реалізації стають різноманітні риси національного характеру, особливості місцевого менталітету, різноманітні традиції. Проте, постмодерний критицизм дозволяє обмежити негативні аспекти тлумачення традиційних і релігійних стереотипів, неконструктивних установок і настанов, що по-новому гуманізує релігії та традиції. Так постмодерне суспільство, європейська цивілізація стають плюралістичними.

З іншого боку, відбувається вироблення *універсальних людських цінностей*, які впливають із природи самої людини і стають спільним глобальним напрямом постмодернізації, оскільки узгоджують спільні риси традиційних культур, релігійних конфесій та цивілізацій. І ми наголошуємо, вони не існували завжди, вони лише виробляються. Але їхнім фундаментом є людина, її природні права та потреби, і тому у потенційних формах вони існували і раніше.

Нове глобальне співтовариство націй, здатних уникати конфліктів, може сформуватися не тільки на ґрунті спільної політичної взаємодії та активності регіональних і світових співтовариств, але і, що не менш, а може і більш важливо, – на ґрунті фундаментальних загальнолюдських цінностей. Інша річ, що вони поки популярні найбільше у розвинених країнах, котрі увійшли у русло постмодернізації; але не визнаються значною частиною домодерних і модерних субкультур та націй.

Ще один напрям постмодернізації – *екологізація суспільної свідомості*. Модернізація спричинила екологічну кризу (і це – суттєва ознака пізнього модерну). Екологічний фактор у XXI ст. відіграє одну з визначальних ролей у суспільному розвитку. Зміна технології й техніки стимулює не тільки прискорення соціальних процесів, але й екологічних. Природа перестає бути рамкою для соціальних систем і більше не може розглядатися як «навколишнє середовище», перетворюючись на «створене середовище» існування і життєдіяльності людини. Сучасна епоха спрямовує нас до «кінця природи» у смислі, що вона втрачає властивість зовнішності відносно людини і соціуму, а все більше перетворюється на систему, структуровану людиною і підлеглу у своєму розвитку вимогам соціальної організації та соціального знання. Таким чином, поділ на природне і соціальне середовище втрачає сенс. Суспільство з усіма його системами – економічною, політичною, культурною та іншими – не можна тлумачити

як автономне від середовища. Екологічні проблеми стають громадськими та світоглядними [2; 6]. І тому – політичними. Дедалі активнішими стають екологічні партії та рухи, виникає особлива галузь – екологічна політика. З іншого боку – зростає роль екологічної науки як важливого теоретичного засобу осмислення екологічних зрушень і створення ефективних механізмів для подолання екологічної кризи. Ідея створення ноосфери як синтезу природного та рукотворного втілюється у соціальних практиках.

Отже, перспективи українства у контексті постмодернізації визначаються наявністю нових домінуючих цивілізаційних процесів:

1. Завершення критичного переосмислення минулого, зокрема набутків епохи модерну, поширення та масове використання постмодерного критицизму як інтелектуального засобу та ментальної норми.

2. Інформатизація суспільства, рівнем якої в сучасних умовах перевіряється та оцінюється ступінь зрілості суспільства, розвиненості країни, а також готовності державної влади до адекватного сучасним потребам виконання свого призначення.

3. Відновлення цінностей гуманізму на принципово новій основі – через критику домодерної і модерної дегуманізації, та відродження у нових формах традиційних і релігійних цінностей, що відбувається на тлі плюралізації суспільства.

4. Участь у формулюванні та рецепції універсальних людських цінностей, у формуванні нового глобального співтовариства націй.

5. Завершення екологізації суспільної свідомості та здійснення практичних заходів зі створення національного екологічного простору у контексті глобальної ноосфери.

Цивілізаційну основу для постмодернізації українства визначають наступні позитивні чинники:

– наявність відкритого суспільства, інтегрованого до глобальних інформаційних інфраструктур;

– досить поширене серед українства відчуття європейської цивілізаційної ідентичності та прагнення європейської інтеграції;

– приналежність до європейського інформаційного простору як базового для поширення ідей та принципів постмодернізації;

– популярність серед українства ідей подолання неефективних економічних та соціальних відносин, боротьби з корупцією, економічних та політичних реформ, децентралізації;

– прагнення відродження традиційних цінностей, релігійності;

Але впливають і негативні:

– українське суспільство переходить до постмодерну від соціалістичної культури, у той час як країни Західної Європи – від капіталістичної;

– регресивна деіндустріалізація української економіки унаслідок кризи 1992–99 рр. та військових дій на Донбасі від 2014 р.;

– слабкість національної еліти та її прагнень до здійснення реальних реформ;

– непослідовність, однобічність та поверховість у розумінні принципів постмодернізації як частиною українських еліт, так і широкими масами.

Тому сучасне українське суспільство є перехідним, поєднуючи в собі ознаки соціалістичного модерну, буржуазного модерну та сучасного постмодерну [7].

Проте Україна у цілому готова перейти до етапу постмодернізації – стратегії наближення країни до економіко-

технологічних, політичних і соціокультурних орієнтирів інформаційної (постіндустріальної) цивілізації [5]. Розглянемо деякі очевидні факти, котрі свідчать про процеси постмодернізації в Україні.

У світоглядно-культурній перспективі ми розглядаємо постмодернізацію перш за все за походженням – як європейський цивілізаційний процес, що відбувається у контексті повної реалізації прав людини, принципів свободи, демократії, розвитку неспоживацької психології, вільної самоорганізації, побудови держави знизу. Ці принципи – загальноєвропейські набутки, які заперечують як протилежні їм принципи тоталітаризму (радянського, фашистського), так і принципи класичного європейського капіталізму. Тому ми заперечуємо, що схід Європи не є постмодерною цивілізацією: оскільки європейський модерн мав дві іпостасі (демократичну і тоталітарну, буржуазну і соціалістичну) [7], то і європейський постмодерн має дві іпостасі – постбуржуазну та постсоціалістичну.

Натомість, постмодернізація як загальносвітової цивілізаційний процес спричинена впливом європейського цивілізаційного розвитку на інші цивілізації. Для них він передбачає прийняття багатьох форм постмодерністської естетики та дискурсу, розвиток інформаційного суспільства, але у світоглядному плані – критику та відродження власних цивілізаційних традицій, власний підхід до подальшого оновлення своїх цивілізацій. В Україні постмодерністська критика спрямована саме на європейський науковий, політичний, соціальний та культурний дискурс, хоча і в неповному варіанті, але вже це свідчить про приналежність українства до європейської цивілізації. Це відповідає поглядам нового інституціоналізму (окремі автори використовують поняття «критичний інституціоналізм» [12]), прихильниками якого визнається, що головним чинником суспільних змін є розвиток різних політичних інститутів. Здійснюваний на такому ґрунті аналіз політичних процесів показує багатоваріантність провідних акторів суспільних змін. Залежно від цивілізацій їх провідними агентами слід розглядати: державу (Росія, Китай, Індія), інституційовані релігійні спільноти (ісламські країни), інституційоване громадянське суспільство (Європа, Америка). І саме громадянське суспільство є основою постмодернізації в Україні.

Так, через однобічний характер радянського модерну український постмодерний дискурс є однобічним, не до кінця розвиненим та повноцінним у європейському контексті. Через це він не зміг створити такого, як у країнах Європи, підґрунтя до виникнення євроукраїнського постмодернізму. Але український модернізм все ж мав свій розвиток. В європейському дусі – спочатку як критика європейських соціально-економічних практик (критика капіталізму), а потім – як ситуація розгубленості та розчарування соціалізмом. Та, оскільки український постмодернізм спочатку розвивався під впливом недеконструйованих політичних світоглядів модерного націоналізму та православного християноцентризму, вони негативно вплинули на його розвиток. Свого часу саме європейський за формою український постмодернізм зазнав переслідування та нищення з боку влади і був фактично перерваним [11]. Однак, завдяки звільненню від тоталітарного контролю український постмодернізм створив належні умови для критичного осмислення модерну.

Спочатку український постмодернізм дістав досить однобічного розвитку – перш за все у контексті осмислення радянської ідеології, її засобів побудови тоталітарної держави та суспільства. Але майже не відбулося критики ідеологічних тоталітарних форм радикального націоналізму,

критика буржуазного суспільства була слабкою і торкалася перш за все основ споживачього суспільства. Постмодерністський плюралізм в його трансчасовому вимірі сприяв відродженню традиції та релігії, однак релігія та традиція через її колишній опозиційний характер сприймалася як антитеза радянському модернізмові і не піддавалася критиці. Звідси в українській думці постмодерністський націоналізм подекуди не позбавився його тоталітарних ознак. Проте, новітні ЗМК, а особливо Інтернет та відкритість українського інформаційного простору щодо Європи сприяють швидкій рецепції сучасних європейських впливів.

Як вважають деякі дослідники, українські постмодерністські інтелектуали скерували свою активність мінімально у контексті євроамериканського постмодернізму, але заглибились в український його контекст. Звідси в українській думці існує дві позиції щодо постмодернізму. Європостмодерну рецепцію постмодернізму репрезентують думки таких письменників, есеїстів та публіцистів, як Ю. Андрухович, В. Єшкілев, Т. Возняк, в яких присутня і критика постмодерну, але все ж розвивають його літературну практику. Інший варіант інтерпретації українського постмодернізму присутній у таких авторів, як С. Квіт, С. Грабовський, П. Іванишин, О. Яровий, які досить вороже налаштовані щодо європейського постмодернізму, тому що вважають, що він руйнує українську національну ідентичність, яка й так достатньо постраждала від катаклізмів минулого [11].

Невідрефлектовані, не пройдені через постмодерністську критику радикальні націоналістичні та фундаменталістські релігійні ідеали цих авторів постають в основі концепцій, які, по суті, відкидають європейський шлях розвитку України або ж звужують його до суто формальних ознак. Позитивним є те, що вони критикують негативні аспекти глобалізації, космополітизм, денаціоналізацію, дегуманізацію суспільства, російсько-євразійський експансіонізм, але ж ними подекуди відкидаються і провідні принципи європейських новітнього гуманізму, демократії, повноти дотримання прав людини, принцип світської держави та суспільства.

В інфраструктурній перспективі у разі відповідних реформ, розвитку інформаційної інфраструктури та переходу до інформаційних джерел економічного розвитку українство за стислий час та у найсуттєвіших формах може перейти до сучасного інформаційного суспільства. Однак, якщо брати інтелектуальний вимір, то тут маємо два напрямки розвитку, що вже простежуються: мобілізаційний та власне інформаційний.

Вже сьогодні ми маємо деякі ефективні прояви інформаційної мобілізації, які представили себе в час кризи та загрози існуванню нації та українській державі. Так, зокрема, процеси пришвидшеної консолідації української нації у ході Революції гідності та проводжуваної Росією інформаційної війни проти України стали головним засобом самоорганізації українства. Інформаційна агресія Росії по суті охопила всі регіони України, провокуючи протистояння та намагання розділити суспільство. Але захист інформаційного суверенітету з боку офіційних ЗМК та держави виявився надслабким та несистемним. Коли ж її доповнила агресія війська, актуалізувалася самоорганізація суспільства – спочатку не у геополітичному просторі, а в інформаційному, завдяки чому вже у реальному просторі вдалося відстояти єдність більшості території української держави, відродити українську армію та створити певну економічну базу для неї. Були задіяні інформаційні способи мобілізації спільноти, пов'язані зі впливом соціальних мереж. Коли Україна принаймні на

офіційному рівні прогнала інформаційну війну, вона продовжується знизу, що стає не тільки чинником національної мобілізації, але й більш-менш ефективною відповіддю громадянського суспільства у соціальних мережах та на рівні міжіндивідуального спілкування.

Інформаційною перспективою цього процесу є формування нового відкритого національного інформаційного простору та активність у ньому за новими принципами, пов'язаними з інформаційною мобілізацією знизу. Важливим чинником його розвитку стають стиснення та генералізація історичного досвіду українства, відтворення та представлення в інформаційних мережах (а особливо Інтернеті, котрий генералізує усі низові, подекуди суперечливі, ініціативи та контент) його історичної пам'яті, культури та світогляду, причому як у деталізованому, так й у концентрованому та узагальненому вигляді. Відбувається створення баз даних про українство, його цінності, пріоритети, настрої, потреби, цілі, структури, зокрема громадські організації, соціокультурні та інші особливості. А самоорганізація різнобічних комунікативних мереж та віртуальних співтовариств, акцентованих на патріотизмі, розвиткові національної ідеї спрямовує на реалізацію сучасних європейських цінностей в українському соціумі. У перспективі – створення та розвиток мережових структур, що забезпечують комунікативну взаємодію як серед українства, так і з Європою та світом.

Завдяки інформатизації процеси усвідомлення результатів та наслідків подій і по тому – суспільної самоорганізації пришвидшуються, а час обговорення і вироблення суспільного консенсусу із нагальних питань наближуються один до одного. Але зрозуміло, що участь громадян України у цих процесах ще суттєво залежить від того, до яких з інформаційних мереж вони причетні. Якщо вважати, що найбільш сучасним є Інтернет та участь у соціальних мережах, то, за різними даними, 40–50 % українців принаймні користуються Інтернетом. Щодо користувачів мобілізаційних мереж (соціальні мережі, блоги, флешмоби, петиції та масові звернення), то їх участь вочевидь є меншою. Однак, Інтернет суттєво підвищує активність та мобілізаційні можливості українства. Тут представлені й різноманітні суспільні рухи («Збережи старий Київ», «Збережи старий Львів» тощо), та й мобілізаційний потенціал щодо збільшення явки на виборах – суттєвий. Необхідною перспективою є впровадження загального електронного голосування на виборах та референдумах як альтернативи паперовому.

Постмодерна перспектива України – це перехід до більш гуманного суспільства, в якому інститутовані не тільки у законах, але і визнані у широкому загалі (від урядовців до принаймні представників середнього класу) самостійність, своєрідність та творчий потенціал особистості. Тому інфраструктурна іпостась постмодернізації принаймні як основа розвитку європейської цивілізації не може існувати без світогляду і його основного засобу – постмодерністської критики. З одного боку, постмодернізм виступає з критикою теорії модернізації за її відкрито детерміністичного характеру та вестернізаційного тлумачення моделей суспільного розвитку. Теоретики постмодернізму наголошували, що зв'язок між економікою, культурою та політикою має взаємодоповнюючий характер. Інфраструктурній організації відповідною мірою необхідна підтримка з боку культурної системи суспільства.

Але очевидним є і негативний аспект інформатизації. Через неповноту розвитку індустріального суспільства на території СНД та специфіку індивідуальних мотивів і мережевої приналежності споживачів інформації вимальовується

ще одна досить негативна перспектива – віртуалізація життя постмодерного суспільства. Її підґрунтя є великий інформаційний потік, який у різних, подекуди протилежних, як об'єктивних, так і суб'єктивних формах представляє реальність. При цьому суб'єкти інформаційного простору оперують не фактами, а представленням фактів у ЗМК, а загальна доступність інформації та інформаційна відкритість створюють умови для інформаційних маніпуляцій. Тому, зокрема, відбувається віртуалізація політичної картини світу, викривлюються принципи подачі інформації, створюються штучні уявлення, що не відповідають реальним фактам. Так, наприклад, відбувається у Росії, де в Інтернеті та інших ЗМК створено штучний образ української Революції гідності як фашистського путчу та сучасної влади України як «хунти», де в інформаційний простір викидаються відверто брехливі та підтасовані «факти», відбувається фальсифікація реальних подій.

З іншого боку, змінюється система політичного лідерства, воно стає дедалі більш персоніфікованим, шлях до влади та подальше підвищення індивідуальних рейтингів політиків пролягає через створення іміджів (найтипівіші приклади іміджевих політиків – Ю. Тимошенко та В. Путін). Самі ж політики стають заручниками власних іміджів, реальна ефективність політичної діяльності підміняється популізмом, орієнтованим на поширення у віртуальних ЗМК.

Таким чином, постмодернізація є сучасним глобальним цивілізаційним процесом, що виник у контексті розвитку Європейської та Північноамериканської цивілізацій, але перетворився на глобальний спосіб цивілізаційного розвитку. Його перспективи – постмодерністська критика, інформа-

тизація, зростання ролі релігії та традицій, узагальнення загальнолюдських цінностей як форми міжцивілізаційного консенсусу, екологізація свідомості. Вони реалізуються як спільні цивілізаційні тенденції, які, однак, не заперечують цивілізаційну та національну своєрідність. Для українства вимальовується ряд культурно-інтелектуальних перспектив.

1. *Алексеева Е.* Деконструкция / Е. Алексеева, Т. Тузова // История философии. Энциклопедия. – Минск: Интерпрессервис; Книжный Дом, 2002. – С. 292–293.
2. *Бек У.* Общество риска: на пути к другому модерну / У. Бек. – М.: Прогресс-Традиция, 2000. – 383 с.
3. *Белл Д.* Приход постиндустриального общества / Д. Белл. – М., 1998.
4. *Белл Д.* Социальные рамки информационного общества / Д. Белл // Новая технократическая волна на западе. – М.: Прогресс, 1986. – С. 330–342.
5. *Бульбенюк С.* Неоліберальні моделі модернізації в суспільствах перехідного типу: автореф. дис. ... канд. політ. наук / С. Бульбенюк. – К., 2004. – 28 с.
6. *Гидденс Э.* Последствия модернизации / Э. Гидденс // Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология. – М.: Академия, 1999. – С. 101–122.
7. *Грабовська І. М.* Трансформації українського соціуму: філософсько-світоглядний аналіз: монографія / І. М. Грабовська, Т. М. Ємець, О. І. Мостяев. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2013.
8. *Ильин И.* Постструктурализм. Деконструктивизм. Постмодернизм / И. Ильин. – М.: Интрада, 1996. – 255 с.
9. *Инглхарт Р.* Постмодерн: меняющиеся ценности и изменяющиеся общества / Р. Инглхарт // Полис. – 1997 – № 4. – С. 6–33.
10. *Лук'янець В. С.* Філософський постмодерн / В. С. Лук'янець, О. М. Соболь. – К.: Абрис, 1998. – 350 с.
11. *Попіль Д.* Український постмодернізм у дзеркалі медіа / Д. Попіль // Вісник Львів. ун-ту. Серія журн. – 2011. – Вип. 34. – С. 183–187.
12. *Романюк А.* Основні етапи розвитку політичної думки у ХХ ст. / А. Романюк // Вісник Львів. ун-ту. Серія філос. – 2010. – Вип. 1. – С. 19–28.
13. *Штомпка П.* Социология социальных изменений / П. Штомпка / пер. с англ.; под ред. В. А. Ядова. – М.: Аспект Пресс, 1996. – 416 с.

УДК 323+37.06 (477)

Олена Косьмій

Політична віра, освіта та менталітет як чинники формування політичної культури українського суспільства

У статті розглядаються особливості формування та функціонування політичної культури українського суспільства. Виокремлено основні чинники, які впливають на трансформацію політичної культури. Проаналізовано роль освіти у даному процесі. Розкрито можливості використання методики Р4С для утвердження зразків демократичної взаємодії всередині суспільства.

Ключові слова: політична культура, критичне мислення, філософія для дітей (Р4С).

The peculiarities of forming and functioning of Ukrainian society's political culture are analyzed in the article. The author has focused on the main factors which influenced the transformation of political culture. The role of education in this process is analyzed. The article shows the possibilities of using of the P4C methods for asserting of the models of democratic cooperation within the society.

Keywords: Political Culture, Education, Critical Thinking, Philosophy for Children (P4C).

На сьогодні Україна переживає період політичної та економічної кризи, що викликає потребу в докорінному реформуванні основних сфер суспільного життя. Відтак, постало питання формування якісно нового змісту українського суспільства, від вирішення якого залежить майбутнє нашого народу та держави. У контексті цього потребують нового осмислення основні чинники, які впливають на світоглядні та ціннісні орієнтири українців.

Проблему сутності та механізму формування політичної культури суспільства в своїх роботах розглядали Г. Гердер, Г. Алмонд, С. Верба, а також українські дослідники В. Андрущенко, І. Курас, М. Михальченко, В. Полохало, С. Рябов та ін.

Мета статті полягає в аналізі основних чинників формування і трансформації політичної культури українського суспільства.

Варто зазначити, що до основних чинників, які впливають на формування та трансформацію політичної культури, варто віднести менталітет народу, політичну віру та систему освіти.

1. Менталітет народу. Головною рисою характеру українця є його індивідуалізм, який проявляється не в активній, а в споглядально-пасивній формі, що ускладнює сприйняття демократичних цінностей. Цей індивідуалізм не передбачає активної діяльності та прагнення до перетворень навколишнього середовища, а спонукає до пристосування. Можна припустити, що такий індивідуалізм сформувався в результаті постійного переслідування нації. Така особливість менталітету впливає на політичні вірування як окремого громадянина, так і малих соціальних груп, що виражається в наданні переваги особистому благу (індивідуальному та благу найближчого оточення) над загальним. Проте на публічному рівні можна простежити неабияку однастай-